

Петро Скрійка
Казка про Никифора та його епоху
Petro Skrijka
Вайка о Nikiforze i jego еросе

Це він! Маляр Никифор – Єпіфаній Дровняк [...]найменший і найбільший, [...] останній і перший. І всім вам оголошую, що його Усевишній проголосив королем Лемківщини. А ви складатимете йому шану...

Oto on! Malarz Nikifor – Epifan Drowniak [...] najmniejszy i największy, [...] ostatni i pierwszy. I wszystkim wam ogłaszam, że jego Wsewyszniy uczynił królem Łemkowyny. A wy będziecie składali mu hołd...

Петро Скрійка
Казка про Никифора та його епоху

Petro Skrijka
Bajka o Nikiforze i jego epoce

Краків – Kraków 2010

З польської переклав
Тарас Різун

Проект обкладинки
Петро Скрійка, Олег Алексійчук

Коректори
Ірина Різун, Барбара Москаль

Рисунки Никифора на 1-й сторінці обкладинки зі збірки Петра Скрійки
На 4-й сторінці обкладинки праці Федора Кузяка з Бартного (коло Горлиць)

© Copyright by P. Skrijka

ISBN 978-83-89711-52-6

Технічний редактор
Олег Алексійчук

Printed in Poland

Видавництво Платан, Краків, 2010

Казка про Никифора та його епоху

Передмова до казки

Чи взагалі можна твердити, що була епоха Никифора? Можна! Епоху творять не лише визначні події. Не тільки великий світ. Її творить кожна людина. Навіть найменша. Навіть найменш важлива. Разом з кожним народжується якась маленька частина епохи, й з кожним якась маленька частина вмирає, так само, як з кожною бактерією народжується маленький клаптик біосфери, й з кожною такий самий її клаптик помирає. Отож, була епоха Никифора, а Никифор був частиною епохи у своїй епосі. А отже, він був співтворцем своєї епохи. Був ним не з власного вибору, не через те, що так йому судилося, а тому, що таким було його призначення й місія, отримані від Усевишнього.

Якою була його епоха?

Була схожою на маленьку оазу з кількома холодними каменями, які розігрівав своїм тілом, бо сонце забуло про них і вже віддавна не давало їм ані крихти свого жару. То була оаза з маленьким джерелом брудної води в потовченому бляшаному горнятку, з кількома пальмами, що вже майже всохли, з примарами церков, які маячили віддалік

і в яких тепер жив лише самотній Бог. Оаза, над котрою зависла веселка з кольорових будинків, до яких він не здатен був дійти, але котрі, завдяки милості фізичних явищ, міг бачити, запам'ятати і якими мав змогу захоплюватися; і мусив цим задовольнятися, і цього йому мало вистачити. Залишалася оазою й тоді, коли навколо, у великій, висхлій до решти пустелі світу, безустанно бушували люті бурі, насипаючи величезні дюни ненависті й зла та застилаючи гидким пилом очі небові, щоби воно не помітило мільйонів людей, що блукали диким бездоріжжям під проводом фальшивих Мойсеїв. Ішли тією пустелею босоніж, не маючи на ногах навіть сандалій з пальмового листя, свідомо калічачи собі стопи. Йшли всією своєю бездумною масою, не користуючись компасом, який вказував би їм сторони світу. Йшли без упину, зазнаючи переслідувань і гноблення від орд брудних вершників на запорошених конях, які топтали своїми нестримними копитами рештки сухого дерну, що чекав на дощ. Ця земля вже віддавна не знала жодної краплини ні людської, ні Божої філософії вищого існування, вищого життя, бо пустеля, повіривши у власні сили й з погордою ставлячись до всього навколо, намагалася, зі всім своїм зухвалим нахабством, запровадити в усій біосфері новий, пустельний лад. Наказала забратися геть хмарам, налитим, як весняні меди, солодкими дощами, бо не хотіла медозбору, не бажала солодкої манни. Впившись недоброю горілкою з пустельного піску, заточувалася п'яна від краю до краю світу, виспівуючи зловісну пісню, з якої втекли всі мелодійні ноти й усі приємні для вуха звуки. І всі, сповнені віри, прямували за своїми Мойсеями. Одні – на схід, шукаючи Червоного моря, де повинно було статися чудо, яке їм обіцяв Мойсей, і солона вода мала перетворитися на червоне вино. Інші – на захід, шукаючи Чорного моря, де риби мали мати крила, літати,

як птахи, й метати золоту ікру. Вперто йшли, й усі дійшли, і ніхто не дійшов до свого моря, бо і перше, і друге було лише оманливою вигадкою, утопічним сподіванням. І напилися того червоного вина, яке виявилось затхлою гноївкою. І наїлися золотої ікри, яка виявилася сухим, могильним прахом. І пустельний вітер засипав їм піском роззявлені від подиву роти. І потопили своїх Мойсеїв у каламутних глибинах тих ілюзорних морів. І всі померли від спраги й голоду, і пожерло їх ненаситне хробацтво. І залишилися по них, продовжуючи потай блукати в темряві ночей, червива пам'ять, яка все ще надіється знову дійти до свого моря, тільки-но знайде свого Мойсея, що поведе її прямою дорогою, котрої ніколи не було й не буде, бо прямою дорогою в математичній нескінченності є лише вічність, тільки – вона. Коли все це діялося на світі, він, Никифор, схований у своїй маленькій оазі, за допомогою шкільних фарб і вологи власних уст відтворював у долині Попраду й Криничанки новий Вавилон. Зводив нову Вавилонську вежу. Будував її, але не збудував, бо Бог перемішав слова його мови, й більше ніхто не розумів його. Ніхто не хотів подавати йому ні каміння, ні глини, і його вежа так ніколи й не вироста вищою за фундамент, бо так хотів Бог, щоби залишилися по ній тільки підвалини, лише маленький мур у Криниці.

Початок казки про епоху Никифора

Епоха Никифора розпочалася в той момент, коли XX століття, широко всміхаючись, показуючи свої ще беззубі ясна – зуби в нього мали вирости тільки згодом – і ліниво

крутячись у колісці, почало проявляти ознаки того, що от-от візьметься рачкувати. А то був уже – на небі й на землі – Рік Божий 1895-й.

Як було на землі?

Зима того року була довгою. Коли ж таки минула, земля зодяглася у квітучу, травневу хустину, зіткану на кроснах з ниток молодого, зеленого льону, що їх пряли веретеном і фарбували свіжим хлорофілом. Підмалювала свої очі небесною лазур'ю, рожевим зозулиним цвітом (*Lychnis flos cusculi*) – щоки, а жовтими кульбабами (*Taraxacum officinale*) – уста. Повісила на вуха сережки з бджолиного воску, вплела у волосся жайворонка й вийшла нарешті зі своєї побіленої хати, щоби постояти трохи на порозі й погрітися на весняному сонечку, яке щойно пробудилося з довгого сну, бо цілу зиму – що на нього зовсім не схоже – проспало разом з ведмедами, притулившись до їхнього теплого, волохатого хутра, в недоступних гірських хащах, цілком забувши про те, що земля аж скрегоче зубами від холоду й, замість того, щоб узятися за якусь роботу, безперестанку тупоче заледенілими ногами, хухає памороззю в долоні й не може зігрітися навіть під своєю периною з дрібно дертого снігового пір'я. Цілі ночі лежала з широко розплющеними очима, вдивляючись у небесний календар, рахуючи, скільки зірочок ще залишилося до Йорданського свята, щоб урешті напитися теплої, свяченої води з ополонки на ріці. До печі в хаті не мала доступу, бо від осені на ній вилежувався, зарившись у розігріті коноплі, майже столітній, кістлявий лемко з густим сивим заростом на обличчі, з якого визирали виразні, як на іконі, й усе ще молоді очі, що задумливо

оглядалися назад і взагалі не помічали старості. Віддавна лежав на цій печі самотній, бо його стара лемкиня покинула його ще минулої весни й, за намовою Мойсея, пішла зі своїми однолітками на прощу до землі обітованої й ніяк не поверталася. Він залишився вдома, бо вже мав слабкі ноги. Тільки відпровадив її поглядом до останнього пагорба в кінці дороги. За тим пагорбом дорога для його очей закінчилася, а для неї лише починалася й вела щораз далі й далі, залишаючи по собі тільки здійснену вітром у повітря куряву пам'яті й туги. Чекав на свою лемкиню лише зі жменю власної надії за пазухою згрібної¹ сорочки, бо знав, що тільки надія іноді може зв'язати два кінці дороги в путо, що закінчується вузлом. Правду казав отець на проповіді, що надія має силу молитви, а молитва – міць надії. Там, де нема надії, – немає й молитви. Тож молився за свою лемкиню, співаючи щоранку, з пам'яті, цілу Службу Божу. Не знав, бо звідки мав знати, що Мойсей погубив їх усіх десь у чужій пустелі й що, зрештою, жодна з них не знала дороги назад. Не дарма кажуть, що той, хто вибрався з дому в далеку дорогу, може забути, звідки розпочав свій шлях. Мойсей також не дійшов до справжньої землі обітованої. Він лише перейшов убрід багнисте, як Вісла під Вавелем, Червоне море й оселився на його березі, на чужій землі, прогнавши палицею її повноправних власників, бо в рідному Єгипті було йому затісно й був там лише невільник, а на чужій землі – паном. Тому й не дбав про лемкиню, бо хотів захопити якнайбільше землі для себе. Збрехав судді, що то його земля, що її обіцяно йому в заповіті, й таким нечесним способом став її власником. Цього суддю Бог пізніше покарав глухотою, щоби більше не слухав такої неправди. А старий

¹ Тобто з грубого полотна. – *Пер.*

лемко наївно чекав. Грів свої кості на печі, щоб вони трохи зміцніли, бо вирішив, що піде шукати свою лемкиню. Думки про це найбільше непокоїли його вночі, коли місяць своїм спокійним світлом до болю осявав його розум і пам'ять. Не спав також і темної ночі, коли святі забували налити нафти до місяця. Тоді з різних закутків хати до нього крадькома приходили страхи й вовтузилися аж до ранку на припічку разом з тугою, яка віддавна вже почувалася законним мешканцем цієї оселі й від самої молодості не зносила страхів. А коли на короткий час йому вдавалося задрімати, він безнадійно очікував на якийсь сон, що принесе йому надію. Однак сон не приходив ні тієї, ні наступної ночі. Не приходив, бо Соломон на старість став дуже скупим і замкнув усі сні у своїй скрині в Ізраїлі, й за кожен вимагав золота або срібла, або хоча б мірку зерна, а старий лемко не мав чим йому платити, бо вже не був газдою на своїй дідизні. Тож просив щораз доброзичливішу до нього землю, коли вона виходила з хати, щоби глянула на дорогу, чи не видно часом на ній його старої лемкині? А дорогою рипучим возом, що підстрибував на камінні, їхав лише старий світ у подертому лахмітті, пихкаючи запашною люлькою й спокійно поганяючи своїх повільних волів. Їхав, немовби його нічого не обходило. Лише з цікавістю поглядав на землю, що стояла на порозі, й запитував себе, куди ж це вона вибирається, що так нарядилася? На весілля? Чи на хрестини? А може, на забаву до корчми? Дивувався, що, хоча вже й не молода, все ще виглядає, як вродлива панна. Не міг зрозуміти, як це так, що він – світ – старіє, а вона – земля – ні? Вона ж думала про інше. Стояла на ганку, виблискувала вродою, тішилася сонцю й нікуди не вибиралася, бо земля не може ні на мить відірватися від своєї землі. Міркувала, де цієї весни посадить квіти, де картоплю, а де посіє збіжжя. Не перестаючи снувати свої

думки, з насолодою вдихала запашний аромат люльки, який доходив до неї здалека, бо, незважаючи на свою летючість, не встигав за возом старого світу. Волочився за ним позаду або губився та блукав бічними дорогами й вигонами серед халуп. Він пахнув так, як зупа² з приправами, що вариться в подібному на сову чавунному казані з маленькими вушками, цілком глухими до голоду, який з нетерпінням жде на обід, бо він – казан, – не чекаючи на інших, перший наївся ще сирих харчів, покладених у нього, й тепер, не поспішаючи, спокійно варив страву у своєму опуклому череві, зручно розсівшись на залізній, ковальської роботи тринозі й безперервно булькаючи сміхом від того, що його стопи лоскотують язики полум'я, котрі здіймаються над буковими дровами. Сидів отак ситий в тіні під грубим, безформним комином у великій білій хустці на голові, що затягувався димом з просмоленої люльки, притулившись широкою спиною до печі, бо йому постійно докучав ревматизм, і він увесь час мусив гріти свої кості, ні нам мить не відходячи від теплої груби. Увесь аромат цієї травневої зупи, що навсібіч бризкала гарячим гумором, без дозволу проникав крізь подірявлене колючками зірок велетенське склепіння неба, яке сушилося на відкритому повітрі від зимової вологи, вгору. Запах був такий сильний, що було чути, як зверху плямкають і цмокають святі, а святий Петро, буркочучи, нагадує кожному з них про їхню обітницю вічного посту. Це пробуджувало у святих великий, болісний жаль і тугу за землею й травневою зупою, заправленою чудовими шкварками з хрущів, і вони плакали ревними сльозами теплих дощів, після яких із землі виростали мільйони кольорових рук, що радісно здіймалися догори, щоб відновити перерваний з небом кон-

² Зупа (діал.) – юшка. – Пер.

такт, котрого довгі місяці не мали, бо зла зима вкрила їх білою плахтою холодного снігу із занадто короткими – щоб їх можна було зав'язати – кінцями дня. Тому завжди залишалися на своєму місці, бо зима не могла нікуди винести їх у своїй плахті. Зрештою, боялася, що здійсниться давнє пророцтво й на блакитному жайворонку приїде святий Юрій з жовтим щитом сонця на руці й розпеченими стрілами в сагайдаку, і подіривить її, як сито, тож що духу втікала на північ, бо там, згідно з переказами, св. Юрій не повинен був з'явитися. Відтак усі місяці – і зимові, і весняні, і літні, і осінні – і всі дні з юліанського й григоріанського календарів ішли на маївку, щоб мелодійними піснями подякувати Богові за спів птахів на світанку й вечірні пісні солов'їв, і за весняну землю, зодягнуту в прекрасну, невибагливу сукню із зелених трав, прикрашену кольоровими вишивками з квітів в орієнтальному стилі. Саме серед таких декорацій травневого дня й прийшов на світ Никифор, і його очі переповнилися травневими образами, і до кінця життя він бачив лише ці образи, що укладалися в різноманітні кольорові мелодії птахів, які співали й танцювали в повітрі – під музику вітру, разом з білими пелюстками весняного, теплого снігу, що падали з купчастих хмар квітучих яблунь.

На лемківському небі

На світанку такого травневого дня, коли на небі всі ще спали, Він, Усевишній Господь Лемківщини, що володіє, в рамках лемківського сепаратизму, чималим шматком неба над Західними Карпатами – від Лупківського перевалу аж до Білої Води під Щавницею, – вже був на ногах. Уставав рано, бо його сусід, Найясніший Господь Польщі, який ось

уже шістсот років полюбляв заходити, непростений, на територію лемківського неба й крадькома полювати там зі зграєю своїх псів Господніх на лемківську дику звірину, чинячи Всевишньому, в Його лісах, велику шкоду. Йшов геть лише тоді, коли Всевишній підвищував на Нього голос: “Іди звідсіля, ляше!” Тут слід пояснити, що то були часи, коли на небі ще не було Європейського союзу й воно нагадувало Кавказ, тобто було поділене на території різних народів і релігійні заповідники, кордони між якими часто були не надто чітко визначеними. Тож нерідко на ту саму землю претендували, вважаючи, що вона належить їм на законних підставах, і Найвищий Господь Польщі, і Бог євреїв, і Всевишній українців, і Всевишній лемків. Тому немає нічого дивного в тому, що часом доволі грубо й нетерпимо ставилися один до одного. Обійшовши цілу Лемківщину, – на що Всевишній зазвичай не витрачав надто багато часу, щонайбільше годину, – Він щоранку трохи довше затримувався в Бога євреїв, який уже на світанку чекав на Нього на порозі своєї корчми з маленькою чаркою кропки³ й, чемно кланяючись, запрошував Його всередину. За чаркою кропки довідувався про все, що сталося на інших небесах. Завжди, як справжній лемко, починав ранок з кропки, щоби день був вічний і ніколи не закінчувався. Кропка (маленька чарка ефіру, який на Лемківщині вважають еліксиром здоров’я) була фундаментальною ідеєю, каноном лемківської філософії і завжди слід було ставити її – кропку⁴ – на початку, а не в кінці дня, щоб усе на Лемківщині було вічне, щоб нічого не кінчалось. Кропка в кінці дня є гріхом стосовно вічності.

³ Кропка – традиційний лемківський алкогольний напій, який виготовляють з ефіру. – *Пер.*

⁴ Тут і далі автор, пишучи “ставити кропку”, використовує гру слів, оскільки “кропка” – це діалектний варіант слова “крапка”. – *Пер.*

Ніхто не має права ставити kropки на вічності. Вийшовши з корчми, Всевишній підійшов до букових воріт, щоб збудити святого Петра. Той, як звичайно, спав на лаві, поклавши під голову велику в'язанку ключів і накрившись уже сильно вицвілою на сонці рибацькою сіткою. Якусь хвилю думав, як його збудити так, щоб йому здалося, що в сіті попалася риба, бо тільки повіривши в таку уявну удачу, Петро – відомий на небі сплюх, якого святі жартома називали лавником, що постійно вилежується на лемківській лаві, – міг одразу прокинутися. Від природи спав довго, щоби більше не чути ранкового піяння півнів, бо йому здавалося, що вони зменшують силу його характеру. Вставав лише після сходу сонця, коли півні вже переставали піяти, натомість починали голосно кричати ангели, які – випивши на сніданок скляночку теплої амброзії – перед тим, як полетіти на землю й зайнятися там своїми щоденними справами, завжди з великим шумом і галасом розминали біля воріт крила, зовсім не зважаючи на старого Петра, що спав на лаві. Він, щоправда, ніколи не нарікав на це. Просто мовчав. Найімовірніше, це йому не заважало. Він міг би спати навіть якби біля нього стріляли з гармати. Уранці Петро завжди був виспаний, бо його присипляли сильні випари самогону, який щоночі крадькома гнав біля воріт Ной, сховавши там свою підпільну гуральню від небесних стражів порядку, щоб у разі чого легко було викрутитися, пояснивши, що запах проникає на небо крізь розсохлі ворота з Польщі або України. Тому Петро й занедбав рибалку, і риба без жодного страху величезними табунами плавала в місячному світлі, бо вечорами вода в небесному озері Генезарет була найтеплішою. Коли Петро вже розплющив очі й зірвався з лави на рівні ноги, почув спокійний, немовби трохи сповільнений, голос Усевишнього. “Вставай, Петре!” – “А що маю робити?” – запи-

тав трохи розгублений після раптового пробудження Петро, протираючи пальцями свої блакитні очі. – “Поглядай-но мені Кирила й Мефодія”. Петро відразу здогадався, про що йдеться. Це означало, що з хвилини на хвилину має народитися якийсь лемко й треба буде його негайно вписати до небесної метричної книги. “Поглядай мені тиж Миколая. Тре мені щось для хлопця з Поврозника”, – додав Усевишній, звертаючись до Петра, бо, згідно з давнім лемківським звичаєм, який Усевишній дуже шанував, а також відповідно до одвічного небесного закону, кожна новонароджена на Лемківщині дитина мусила отримати від Нього, Всевишнього Господа, якийсь дар, і дар цей мала пізніше, впродовж усього життя, помножувати, і, як оте зерно, сіяти, й десятину з кожного зібраного врожаю віддавати Всевишньому. Від розміру цих десятин залежало, наскільки Всевишній хвалитиме й обдаровуватиме людину ласками й привілеями, бо на цих десятинах трималася ціла небесна економіка. І навіть досі, як мені відомо, тримається. Знаю про це від старого лемка Федора з Бартного, який часом вилазить на найвищу смереку, заглядає на небо й балакає зі святими. Може так чинити, бо він – лемківський апостол. Сам каже, що є ним. Якщо, звичайно, йому вірити, а вірити йому треба, бо тепер економічні справи на небі йдуть трохи гірше, оскільки люди на Лемківщині забувають давати належну небові десятину від Божих дарів. Розглядаючи цю проблему, Федір – усе ще той самий, з Бартного, який, як знаємо, сам висвятив себе на лемківського апостола, – повчає, що в теперішньому всесвіті щораз більше різняться один від одного два основоположні економічні закони – небесний і лемківський. Цілком так само, як донедавна було із соціалістичною й капіталістичною економіками. Відмінність між ними полягає в тому, що перший – небесний – закон каже, що дар

Божий повинен приносити прибуток, а другий – лемківський – твердить, зі всією притаманною йому зарозумілістю, що лише гроші роблять гроші. Останній закон, звичайно ж, грішний, бо, згідно з ним, виникає припущення, що гроші можна робити, не маючи Божого дару. Через це на Лемківщині поширюється злочинність і корупція й, що найгірше, люди перестають платити десятину, бо про це нічого не сказано в законах Божих, або ж платять що-небудь, що ласкаво зволять, якусь милостиню грошима, бо грошей у них тепер більше, ніж чого-небудь іншого, хоча на небі їх викидають у смітник, бо не визнають принципу, що *rescupia non olet* (гроші не смердять). І, власне, оці не надто чисті гроші, яких на небо надходить багато та котрих там не хочуть, підривають небесну економіку, а святим щораз частіше зазирає в очі бідність. Ліпше ведеться лише тим святим, які живуть на Лемківщині, на іконах. Їх принаймні задарма гріють у церквах свічками й годують запашними димами кадил. Щоправда, є надія, що все зміниться на краще, коли в Києві відбудують Десятинну церкву над Золотими воротами. Може, знову, принаймні в Україні, всі почнуть платити небові десятину, бо Всевишній дав мешканцям цієї землі багато дарів, за які вони вже давно є Його боржниками.

Та повернімося до нашого Миколая. Отож, Усевишній не знав, що Миколай щовечора залазив до величезного мішка, в якому в день своїх іменин розносив по землі дітям подарунки. Таким чином, упродовж цілого року, аж до грудня, мішок був порожній, а Миколай використовував його як постіль. Очевидно, перейняв це від швейцарців, побувавши в Альпах. Отож, увечері залазив у мішок, оскільки в ньому йому було тепліше та й спалося спокійніше, бо ні комарі вночі його не кусали, ні мухи вранці не докучали.

Петро, вже зовсім прокинувшись, пошкрябав лисину й підняв із землі свою довгу пальмову палицю. Колись відштовхував нею від берега Генезаретського озера свого рибачького човна, а пізніше, прямуючи до Рима, спирався на неї й використовував її як зброю, відганяючи грабіжників або полюючи на звірину, коли в дорозі починав докучати голод. Так звик до цієї палиці, що забрав її із собою на небо. Миколай ще спав у своєму мішку під копицею сіна, яку святий Йосиф згромадив для свого осла на зиму. Петро розштовхав його палицею, й він урешті виліз, як борсук, з мішка, кажучи: “Що хочеш, Петре?” – “Всевишній тя глядат”. – “Не мам нич, – одразу відповів Миколай. – Повіч то сам Усевишньому”. Здається, Миколай перебував на межі банкрутства. На землі в XX столітті, яке надходило й уже лежало в колісці, про що ми раніше вже говорили, мали відбутися дві великі війни. Тож почало народжуватися більше, ніж звичайно, дітей, а особливо хлопців, і подарунки зникали, як дим. А ще біднішим робив Миколая Ной, який у цей самий час героїчно боровся з, уявним цього разу, потопом, котрий час від часу привиджувався йому через те, що він постійно панічно боявся другого потопу. Він часто приходив до Миколая й завжди виходив від нього з повними кишнями, щоб мати за що випити якусь лемківську тучу⁵ в маленькій крамничці в Бартному, щоби вона не розлилася Лемківщиною потопом. Адже всі апокаліптичні віщування на той час уже вказували не на Вірменію, а на Лемківщину як на місце другого потопу. І він мав початися в Бартному. У Бартному Ной мав доброго друга, Федора чи, може, Гната. Та все ж, мабуть, Федора, якого ми вже знаємо і котрий злякався,

⁵ Туча (діал.) – буря, гроза, злива. Тут – темна грозова хмара. – *Пер.*

повіривши Ноевим розповідям про другий потоп, і почав тесати для нього нову барку з місцевих (бортнянських) смек, хоча, насправді, барка Ноеві вже й не була потрібна, та нехай хтось спробував би пояснити це впертому Федорові, який задля барки відклав набік і свою прегарну пір'їну з хвоста пугача – котрою бавився на легесенькому вітрі, що завжди дув з горбів (верховини) на Лемківщину, – і свої мелодійні, як пастуші сопілки, пензлі, які тепер безмовно лежали на лаві; а слід сказати, що цю пір'їну й ці пензлі отримав у дар від Усевишнього. Проблема полягала в тому, що обидва, і перший, і другий, Ной і Федір, плутали потоп з посухою. Тож одного дня вони завчасу випивали всі, легальні й нелегальні, різнобарвні бортнянські катаклізми, щоб не було потопу, а згодом, – споживши трохи кропки, яку споконвіку контрабандою постачали зі Словаччини й котрою, власне, тобто кропкою, завжди закінчували, щоби на потопі поставити кропку⁶, – їх знову починала переслідувати уявна велика посуха, і вони, як бедуїни, мандрували Бартним ніби величезною, випаленою пустелею, грузнучи по пояс у піску, щоб знайти якусь оазу, в якій можна було б утамувати спрагу. А тим часом звірів, яких мали заганяти на барку, ловили у свої пастки браконьєри. Ноеві й Федорові залишалися лише дрібні плазуни, яких обоє ловили голими руками, ставши рачки. Тут слід ще додати, що Федір мав двох дуже талановитих помічників, які допомагали йому теслювати, – Андрія й Стефана. Працювали у Федора тільки за смерековий сік. Зрештою, їм смакували всі соки, навіть з тернини. Обидва були законними синами Миколи й Анельки і народилися тоді, коли Микола (ще не був святим, тому Микола, а не Миколай), перш ніж потрапити на небо, обробляв свою

⁶ Знову гра слів: див. примітку 4. – *Пер.*

землю в Гломчі й був старійшиною місцевої церкви, хоча богослови ще й не відкрили цього факту.

Щось ми на хвилю зійшли з неба на землю, “щоб землю з небом в одно злучити”, як співається в популярній на Лемківщині колядці. Тож повертаймося на небо. Справи йшли чимраз гірше, бо вже разом з Миколаєм бідність зазірала й в очі Всевишньому. І саме тоді Миколай згадав собі, як Ной розповідав йому, що почув від Федора в Бартному: що Сипко (Осипко), лемківський опришок, украв колись у Всевишнього шматок травневої дуги (веселки) й сховав його – Федір бачив це на власні очі – в Бартному в церковній бані, тільки не пам’ятав уже, в якій саме. І Всевишній дуже втішився, почувши це, бо йому дуже сподобався такий дар для хлопця, адже Господові вже давно потрібен був на Лемківщині молодий маляр дуги. У старого зіпсувався зір, і він перестав розрізняти кольори, не бачачи вже добре, де блакитний, а де жовтий. Точніше кажучи, став блакитно-жовтим дальтоніком. Отож Усевишній негайно послав по Сипка, який уже віддавна був на небі. Сам прийшов туди, бо на землі йому постійно погрожували в’язницею. Сипко відразу ж згадав про веселку й про те, де її сховав. Тож пішли з Миколаєм – бо таким було бажання Всевишнього, – щоб знайти ту веселку й пізніше лісовими стежками, які Сипко знав найліпше, віднести її хлопцеві з Поврозника.

А в Поврознику на світанку ніч, як завше, намагалася розбудити день. Він ні за що не хотів уставати, виривав у неї з рук перину й натягав її собі аж на голову. Ніч, натомість, знову стягала її з нього, бо то була її перина. Ось так борюкалася з днем, бо за хвилю мала вирушити – з периною – в далеку дорогу, до Америки, щоб заробити трохи доларів. На Лемківщині ніч жила бідно, бо й сама Лемківщина була вбога, тож заробляла собі на прожиття лише тим, що здавала

перину в оренду днів, бо в нього справи йшли трохи ліпше. А в час переднівку, коли лемки їли лободу, вона, ніч, узагалі жила тільки комарами, як святий Іван Хреститель сараною. Тож не було нічого дивного в тому, що часто із сумом згадувала старі добрі часи, коли в лісах було безліч опришків, які дуже добре платили їй за те, що ховала їх у темряві, щоби вночі були невидимими. А найприємніші спогади залишилися в неї про Сипка. Нічого не давали їй лише дідьки, які, наче паразити, використовували її крадькома: ховалися вночі в мороці біля стежок і доріг і страшили подорожніх, лякали в снах дітей, дуркали (стукали) в стіни хат і полохали худобу в стайнях, і не давали нікому вийти вночі надвір, а на світанку, коли починали піяти півні, нахильці втікали до пекла, як звичайні злодюжки, не даючи ночі ні шеляга. Колись їм не було так добре, бо Сипко, тільки-но відчувши їх запах, а точніше, сморід – бо дуже сильно смерділи диким бузком – витягав кожного з них за роги з різних закамарків і топив у болотах, аж булькало. Тож ще й нині коло боліт ходить страх, бо в них повно чортів. Тому ніч любила Сипка. Нарешті день з трудом устав і, мимрячи, як завжди, щось собі під носом, пішов будити сонце. Воно своєю чергою почало будити всіх ґаздинь, лоскочучи своїм промінням їхні обличчя, бо дуже любило випити вранці теплого молока з пінкою просто зі скопця⁷. Так само будило й пастухів. А тим часом пробуджений день уже взявся за роботу: підливав холодною росою трави й зілля на луках і пасовищах, щоб вони більше смакували коровам і вівцям; стукав у вулики, щоби бджоли вже будилися; мов борошно на жорнах на чир (борошняну кашу) для дітей, щоби не пішли до школи голодними; а потім, як завше, з плахтою під пахвою, сер-

⁷ Скопец – західноукраїнська назва дійниці. – *Пер.*

пом на плечі й сапою в руці йшов стежками на розкидані по узбіччях пагорбів нивки. А в маленькій, дерев'яній, критій соломою лемківській хижі Агнеліна Шкварло, до якої лелеки приносили всіх дітей, а вона розносила їх селом – бо ліпше від лелек знала, кому потрібна маленька дитина – подала Євдокії Дровняк маленького хлопчика. “Маєш сина”, – сказала. – “А як маю го звати?” – запитала Євдокія. – “Клич го Єпіфан”, – відповіла Агнеліна. А було це 21 травня 1895 року. Євдокія поцілувала дитину, дала йому груди, загорнула в шматок згрібного полотна й поклала спати. Сама ж підійшла до образу Божої Матері, косо повішеного на стіні, як це було модно на Лемківщині, й вийняла з-за його спини грудку бджолиного воску, яку раніше там сховала. Відтак, хухаючи на неї, розім'яла її в долонях, поклала на цю паляничку шматок конопляного шнура й виліпила з неї безформну свічку. Потім засвітила її від розпеченої жаринки, яку вигребла з печі – де цей вуглик разом з іншими від вечора чекав, коли господарі розпалять вогонь, бо сірники були дорогі, – й уже запалену поставила на виступ пічного комина.

Свічка горіла миготливим жовтим полум'ям. Віск розтоплювався, й вона ставала щораз безформнішою, а її стрибаючий вогник тим часом немовби оживив на стінах усі образи, яких у кожній лемківській хижі завжди було багато, бо кожен мав іншу роботу. У цьому миготливому світлі святі почали, один за одним, рухатися на образах, немовби були живими. За хвилю їх уже була повна хата. Придивлялися до хлопця. Розмовляли між собою. Виглядали, як люди. Були вже не такими серйозними й зосередженими, як на образах. Це тривало доти, доки свічка не закінчила своєї молитви, а коли закінчила – згасла, бо її гніт з конопляного шнура згорів до кінця. Лише тоді кожен зі святих повернувся на свій образ і продовжив займатися своїми справами. Свя-

тий Миколай дбав про майно. Матір Божа з драбиною й неопалимою купиною захищала хату й господарські будівлі від пожежі. Святий Йосиф з осликом, худібкою і яслами, повними сіна, займався розведенням тварин. Матір Божа з Дитятком піклувалася про дітей. Архангел Михаїл удень і вночі стояв на варті.

Нарешті прийшли вони, Миколай і Сипко, як посланці Всевишнього Господа, і Федір з Бартного, який теж пішов з ними. Взяли його із собою, бо в густих лісах добре визначав сторони світу. А так чудово орієнтувався тому, що володів таємним знанням – з кожної сторони світу йому по-іншому пахла лемківська оковита. Не заблудився б навіть у Великому океані чи в пустелі Сахарі, якби той океан чи та пустеля були на Лемківщині. Хлопця застали у вистеленій соломою дерев'яній колисці, й Миколай поклав йому під голову шматок дуги як дар від Усевишнього. Сипко подарував йому свою торбину на гроші, яку носив, коли був опришком, а потім пішов з нею на небо й віддав увесь скарб, що був у ній, біля воріт Петрові, кажучи собі, що то на будову нової лемківської церкви на небі. Петро дар прийняв, а порожню торбу повернув Сипкові, бо не хотів її брати. Побоювався, що якщо матиме Сипкову торбину, то святі глузуватимуть з нього, називаючи рибацьким опришком. А це означало б, що він – звичайний рибалка-бракон'єр. Мусив би тоді всім показувати, та й то, напевне, даремно, своє посвідчення рибалки, яке отримав ще з рук царя Соломона, з його царськими печатками. Петро завжди носив його при собі, бо не перестав бути рибалкою. Всі на небі знали, що Петро має велике почуття гумору й любить, як з нього трохи глузують, хоча іноді це йому певною мірою й дошкуляло. Останнім до колiski підійшов Федір і дав хлопцеві пензель з кінської шерсті, бо, згідно з давнім, добрим лемківським звичаєм,

з новонародженим слід було чимось привітатися, а нічого іншого при собі чоловік не мав.

Коли вже поверталися з Поврозника, Сипко сказав Миколаєві й Федорові почекати хвилюк біля каплички, а сам пішов до церкви в Криниці Селі й украв там метрику хлопця, охрещеного вже іменем Єпіфан, і сховав її за іконостасом, щоби ніхто не знав його справжнього імені та прізвища й не взяв його на війну, як виросте. Бо якби його забрали, то Всевишньому забракло би на Лемківщині маляра веселки. Тому ніхто не міг тієї метрики довго знайти, бо Сипко, як опришок, добре вмів улаштовувати схованки. Пощастило щойно Павлові Стефанівському з Беянки, якому Сипко лише недавно розповів свою таємницю за пляшечку кропки. Щоправда, сталося це трохи запізно, бо хлопця вже всі називали Никифором, без прізвища, і з цим новим іменем, без прізвища, виріс, а через те, що не служив у війську, ціле життя називали його розтелепою. Була то, як уже знаємо, вина опришка Сипка. А тим часом Никифор упродовж усього свого життя малював щораз то наново дугу, яку йому подарував Миколай як дар Усевишнього Господа, щоб зобразити її якнайкраще, щоб не втратила своїх дзвінких кольорів. Бо Всевишньому й далі була потрібна на Лемківщині дуга. Отож, Никифор був малярем Усевишнього. Малював для Нього. Тому й малював трохи інакше, не так, як для людей, а так, як для Всевишнього, і так, як для дітей, бо дугою найбільше тішаться діти й найрадісніше її вітають, а вона грає їм на кольорових струнах своєї бандури різні веселі мелодії й співає пісень, які діти люблять понад усе. Так само колись грала й співала малому Никифорові, і він запам'ятав усі ці мелодії й пісні: про прекрасні кольорові будинки; про усміхнені вікна; про дим над коминами, які – як ті куринесучки, що знесли яйце, – голосно нахвалялися перед цілим

світом, що димлять, бо в печі печеться хліб або на тринозі готується смачна страва й у хаті тепло; про гамірні поля, на яких завжди багато людей; про високі дерева, на які він не вмів вилазити; про далекі, таємничі ліси, що простяглися за небокраєм; про прекрасні, як палаци, залізничні станції, що запрошували в далекі подорожі; про святі образи в церквах і чужих халупах і про багато ще інших мелодій і пісень, які він, коли виріс і став художником, почав використовувати як кольорові олівці й фарби, малюючи свої дуги. Малював їх так природно як ту, яку подарував йому Всевишній і котру завжди носив при собі. Ніколи з нею не розлучався.

Розстеляв свої дуги на лемківських, уже безлюдних, нивах, розвішував на деревах, прикрашав ними будинки, стіни, вікна й дахи, складав їх в іконостаси в церквах або ж продавав по частинах на вулицях Криниці, щоб кожен мав удома дугу (або веселку). І таким чином сплачував десятину, яку був винен Усевишньому за те, що Він уділив йому дару малювати дуги, або веселки.

Закінчення

Миколай і Сипко, виконавши свою місію, повернулися на небо й живуть там до нині по-давньому, а Федір, коли забракло на Лемківщині його оковитої, що пахнула зіллям і лісовими деревами й котрій міцності додавало чимало відсотків музики й співів, цілком перестав орієнтуватися, де яка сторона світу, й оселився в Ряшеві.

Мораль казки

І сказав Усевишній: “Це він! Маляр Никифор – Єпіфаній Дровняк, найскромніший зі скромних, найпокірніший з покірних, найменш здібний і найздібніший, безпорадний і майстерний, найменший і найбільший, погорджуваний і важливий, останній і перший. І всім вам оголошую, що його, Єпіфанія Дровняка, якого звать Никифором, Я проголошую королем Лемківщини. А ви складатимете йому шану, як і належить королеві”. І посадовив його на низенькому мурі в Криниці, немов на троні, на такому маленькому, як велике королівство.

А Никифор... поїхав малювати на небесному плєнері

Одного дня спакував у дерев'яну скриню свою епоху й свої пензлі, і клапті паперу, і сів у поїзд на розкішній, як палац, залізничній станції в Криниці, яку сам збудував для цієї подорожі з веселкових балок. Колію виклав з олівців і поставив на неї довгу вервечку кольорових, схожих на будинки вагонів на колесах з кружалець зі школярськими акварельними фарбами. Налив у котел свяченої води, насипав до печі пахучого ладану й поїхав малювати на небесному плєнері, бо чув, що саме там – найгарніші церкви й найпрекрасніші будівлі.

І загойдалися вагони, і потяг рушив у далеку дорогу. Мчав серед вузьких нивок, що поросли бур'янами, які

вже майже досягли зрілого віку. На них не було видно жодного орача, що босоніж ішов би за плугом, – одягненого в білі домоткані портки⁸ й білу лляну сорочку, з гривкою, котра спадала б йому на очі, й довгим, аж до плечей, волоссям, – і спокійно поганяв своїх волів. Минав пасовиська, на яких паслися стада дикого ялівцю, вже давно порослого нестриженою, волохатою зеленою вовною. Паслися самопас, без пастухів в обшарпаних чугах⁹, що, зазвичай, сиділи на струхлявілих пнях і курили люльки, які димілися їхніми думками.

Ніде не було видно й найстарших синів, які не вийшли оглянути поля, луки й пасовиська, газдами яких мали стати після батьків. Не вийшли, бо батьки, на яких тяжів первородний гріх лемківської азартності, програли ці землі в карти історії, а вона, історія, віддала їх, за борги, в оренду природі, й природа вже газдуватиме на них довіку. А сини, за гріхи батьків, стали вигнанцями без землі й подалися на чужину, щоб забути про свої, успадковані по батьках, первородні гріхи, й втратили все – і свої гріхи, і свою землю. Тож не було їх на нивах, щоб попрощатися з Никифором.

Прощалися з ним, плескаючи у свої кам'яні долоні, лише лемківські потоки. А неподалік тихо плакали старі, присадкуваті лемкині в солом'яних хустках, низько насунутих на чола, витираючи своїми смугастими запасками сльози, що лилися з їхніх чорних очей, заслонених віями з павутини. Наче сором'язливі дівчатка, раз за разом виглядали потяг, ховаючись за старими придорожніми липами,

⁸ Портки (західноукр., діал.) – полотняні штани. – *Пер.*

⁹ Чуга – лемківський прямоспинний, схожий на плащ верхній одяг з довгим коміром і фальшивими рукавами. Його шили з коричневого саморобного сукна. У давнину подібний одяг носили й на Східній Україні, де він називався чумаркою (чемеркою) або довгим кафтаном. – *Пер.*

покинуті матерями стрункі каплички-сироти в брудних, подертих сукнях. Чув, як на далеких пагорбах, одягнувши на голови липові вінки, грали йому тужну мандрівну мелодію на роздутих, немов церковні бані, трембітах лемківські церкви, по яких уже лишилася тільки пісня. А луна несла дзвінку мелодію їй, заїкаючись, довго ще повторювала: “Вічная пам’ять! Вічная пам’ять! Вічная пам’ять!”

Коли поїзд, їдучи далі, минув Лемківщину, їй уже закінчився прощальний парад, і затихла остання пісня, Никифор, сидючи самотньо на дерев’яній лаві у своєму вагоні, розкрив жебрацьку торбу й вийняв з неї загорнутий у клаптик білого, лляного полотна чималий кусень сухого, разового¹⁰ жалю їй, відламуючи від нього пальцями маленькі шматочки, з трудом, мовчки гриз їх. Потяг мчав далі й далі чужими землями, мигочучи змазаними кольорами своїх вагонів, та на нього вже ніхто не звертав уваги. Никифор теж не виглядав крізь вікно. Сидів тихий і скромний та жував свій разовий жаль з твердою скоринкою повсякдення, з музичним смаком вечорів і гамірним запахом свят, спечений з грубо змеленого на жорнах оркішу¹¹ в безформній, зліпленій з глини лемківській печі. Отак доїхав до полів, що простяглися на підступах до неба, – до розлогих степів України. Козаки, які спали у високих могилах-курганах, прикриті червоними китаиками, почувши далекий тупіт, прокинулися, притулили вуха до землі й почали рахувати, скільки то скаче коней, і вгадувати – чи то ляхи, чи татари. Один за одним виходили з курганів, а інші – з байраків, бо присягали, що боронитимуть свою Україну, свою святу, сте-

¹⁰ Разовий – грубо змелений. Наприклад, разовий хліб – хліб, спечений з борошна грубого помелу. – *Пер.*

¹¹ Оркіш (*Triticum spelta*) – різновид пшениці, яку ще називають полбою або пшеницею-двозернянкою. – *Пер.*

пову землю доти, доки житиме про них пам'ять. І ось їхній час настав. Усі сходилися на великий степовий майдан, кидали на землю свої червоні китайки й отак чекали на свого гетьмана, може, навіть на самого Петра Конашевича Сагайдачного. Однак з лісу не над'їхали ні загони ляхів, ні зграї татар. То їхав своїм поїздом Никифор. І козаки вибухнули сміхом. Зняли шапки й почали радісно його вітати. То наш брат лемко. Який же він схожий і на ляха, й на татарина. А його потяг такий гарний, як кобилячий зад. І всі почали розходитися по своїх могилах-курганах. Никифор дивився на їхні кольорові шаровари, що розвівалися на вітрі, й шкодував, що ніколи раніше такого не бачив.

Усевишній, побачивши зверху, що до небесних воріт наближається поїзд з Никифором – бо якраз там була остання зупинка, – наказав ангелам назбирати трохи розкиданих Чумацьким шляхом метеоритів і викласти з них побіля воріт, неподалік від дерев'яної лемківської церковці, низенький мур. Никифор одразу здогадався, що це – місце для нього. Сів на той мур, вийняв свої фарби й, змочуючи пензель в устах, почав малювати. Малює там і досі.

Bajka o Nikiforze i jego epoce

Przedślowie do bajki

Czy można w ogóle mówić o epoce Nikifora? Można! Epokę tworzą nie tylko wielkie wydarzenia. Nie tylko tworzy ją wielki świat. Tworzy ją też każdy człowiek. Nawet ten najmniejszy. Nawet ten najmniej ważny. Z każdym rodzi się jakaś mała część epoki i z każdym jakaś mała część epoki umiera, tak jak z każdą bakterią rodzi się maleńki skrawek biosfery i z każdą taki sam jej skrawek umiera. Była więc epoka Nikifora, a Nikifor był częścią epoki w swojej epoce. Był więc współtwórcą swojej epoki. Był nim nie z własnego wyboru, nie z własnego losu, lecz z przeznaczenia i posłania Najwyższego.

Jaką była jego epoka?

Była jakby małą oazą – z kilkoma chłodnymi kamieniami, rozgrzewanymi jego ciałem, bo słońce o nich zapomniało i od dawna nie dało im ani odrobiny swojego żaru. Była tą oazą z małym źródłem brudnej wody w obtłuczonym, blaszanym garnuszku, z kilkoma usychającymi już, w połowie, palmami, z fatamorganą majaczących w oddali cerkwi, w których mieszkał już samotnie Bóg. – Oazą, z unoszącą się nad pustynią tęczą koloro-

wych domów, do których on nigdy nie mógł dojść, ale mógł je, z łaski fizycznych zjawisk, widzieć, podziwiać i zapamiętać, i musiał się tym zadowolić, i musiało mu to wystarczyć. Była tą oazą, gdy wokół, na wielkiej, wyschniętej do reszty pustyni świata, szalały nieustannie rozwścieczone burze, nawiewające ogromne wydmy nienawiści i zła i zasypujące nikczemnym pyłem oczy niebu, by nie dojrzało błąkających się milionów ludzi, wodzonych po dzikich bezdrożach przez fałszywych Mojżeszów. Szli po tej pustyni boso, nie mając na nogach nawet sandałów z liści palm, świadomie kalecząc sobie stopy. Szli całą swoją bezmyślną masą, nie kierując się żadnym kompasem, który wskazywałby im kierunki świata. Szli nieustannie nękanymi przez tabuny brudnych jeźdźców na zakurzonych koniach, tratujących gorącymi kopytami resztki czekającej na deszcz suchej darni, na którą od lat nie spadła ani kropla ni ludzkiej, ni bożej filozofii wyższego istnienia, wyższego życia, bo pustynia w swojej dufności we własną siłę i w pogardzie do wszystkiego, usiłowała, z całą swoją beczelną arogancją, stworzyć w całej biosferze nowy, pustynny ład. Kazała odejść chmurom pełnym, jak wiosenne plastry miodu, słodkich deszczów, bo nie chciała miodobrania, nie chciała słodkiej manny. Upojona lichą gorzałką z pustynnego piasku zataczała się pijana od kraju do kraju świata, ze złowieszczą pieśnią w swych ustach, z której uciekły wszystkie melodyjne nuty i wszystkie, przyjemne dla ucha, dźwięki. I wszyscy, pełni wiary, szli za swoimi Mojżeszami. Jedni – na wschód, szukając Morza Czerwonego, gdzie miał stać się obiecany im przez Mojżesza cud i słona woda miała zamienić się w czerwone wino. Inni – na zachód, szukając Morza Czarnego, gdzie ryby miały mieć skrzydła i latać jak ptaki, i znosić złotą ikrę. Szli uparci i wszyscy doszli, i nikt nie doszedł, do swojego morza, bo jedno i drugie okazało się złudnym urojeniem, utopijną nadzieją. I napili się tego

czerwonego wina, które okazało się tylko stęchlą gnojówką. I najedli się złotej ikry, złotego kawioru, który okazał się suchym, pogrzebnym popiołem. I wiatr pustylny zasypał im piaskiem rozdziawione ze zdumienia usta. I potopili swych Mojżeszów w mętnych głębinach tych urojonych mórz. I wszyscy pomarli z pragnienia i głodu, i pożarło ich żarłoczne robactwo. I pozostała po nich, wciąż błakająca się ukradkiem w ciemnościach nocy, robaczywa pamięć, znowu pełna nadziei, że dojdzie do swego morza, gdy tylko odnajdzie swojego Mojżesza, który poprowadzi ją prostą drogą, której nigdy nie było i nigdy nie będzie, bo prostą drogą w matematycznej nieskończoności jest tylko wieczność, tylko – ona. Gdy się to wszystko na świecie działo, on, Nikifor, skryty w swojej małej oazie, przy pomocy szkolnych farbek i wilgoci własnych ust odtwarzał w dolinie Popradu i Kryniczanki nowy Babilon. Budował nową wieżę Babel. Budował, ale jej nie zbudował, bo Bóg pomieszał mu mowę i nikt go nie rozumiał. Nikt nie chciał podawać mu ni kamieni, ni gliny i jego wieża nie opuściła nigdy fundamentów, bo Bóg tak chciał, by pozostał po niej tylko fundament, tylko mały murek w Krynicy.

Początek bajki o epoce Nikifora

Epoka Nikifora rozpoczęła się w momencie, gdy XX wiek, uśmiechając się szeroko bezzębnymi jeszcze dziąslami, bo zęby miały mu dopiero wyrosnąć, i gnuśnie wierząc się w kołyse, począł zapowiadać, że zaczyna powoli wyrastać do raczkowania. Był to już – w niebie i na ziemi – Rok Pański 1895.

Jak było na ziemi?

Po długiej zimie w owym roku, ziemia wystroiła się w kwitnącą, majową chustę, utkaną na krosnach z nici młodego, zielonego lnu, przedzonych wrzecionem i barwionych świeżym chlorofilem. Wymalowała niebieską lapis – lazulą swe oczy, a różową firletką (*Lychnis flos cuculi*) policzki, i żółtymi mniszkami (*Taraxacum officinale*) usta. Zawiesiła na uszach kolczyki z pszczelego wosku, wpięła we włosy skowronka i wyszła wreszcie ze swojej bielonej chaty, by postać trochę na progu i ogrzać się wiosennym słońcem, które dopiero co obudziło się z długiego snu, bo całą zimę, nieobyczajnie, przespało z niedźwiedziami, wtulone w ich ciepłe, włochate futra, w niedostępnych górskich lasach, całkowicie zapominając o tym, że ziemia aż zgrzyta zębami z zimna i zamiast zająć się jakąś robotą, tupie bez przerwy lodowatymi nogami, chucha szronem w dłonie i nie może się nawet ogrzać pod swoją pierzyną z drobno dartego śnieżnego pierza. Całe noce leżała z otwartymi oczyma, wpatrzona w niebiański kalendarz, licząc, ile gwiazdek zostało jeszcze do święta Jordanu, by wreszcie napić się ciepłej, święconej wody z przerębli rzeki. Do pieca w chacie nie miała dostępu, bo od jesieni wylegiwał się na nim zagrzebany w rozgrzane konopie, blisko stuletni, kościsty Łemko, z długim siwym zarostem na twarzy, z którego wyglądały wyraziste jak na ikonie, wciąż młode oczy, z zadumą oglądające się do tyłu i w ogóle nie dostrzegające jego starości. Był na tym piecu od dawna samotny, bo jego stara Łemkynia opuściła go jeszcze tamtej wiosny i za namową Mojseja (Mojżesza) poszła ze swoimi rówieśnicami na pielgrzymkę do ziemi obiecanej i wciąż nie wracała. On pozostał w domu, bo miał już słabe nogi. Odprowadził ją tylko wzrokiem aż do ostatniego pagórka na końcu drogi. Za tym pagórkiem droga dla jego

oczu się skończyła, a dla niej dopiero zaczynała, i szła coraz dalej i dalej, pozostawiając po sobie tylko wznoszący się w powietrzu, mącony wiatrem kurz pamięci i tęsknoty. Czekał na swoją Łemkynię tylko z garścią własnej nadziei za pazuchą zgrzebnej koszuli, bo wiedział, że tylko nadzieja potrafi czasem związać ze sobą dwa końce drogi w powracające do węzła pęto. Prawdę głosił ksiądz na kazaniu, że nadzieja ma siłę modlitwy, a modlitwa – siłę nadziei. Gdzie nie ma nadziei – nie ma i modlitwy. Modlił się więc za swoją Łemkynię, śpiewając co rana, z pamięci, całą Służbę Bożą. Nie wiedział, bo skąd miał wiedzieć, że Mojsey pogubił je wszystkie gdzieś na obcej pustyni, a żadna nie знаła drogi powrotnej. Nie darmo mówiono, że kto wybierze się z domu w drogę daleką, może zapomnieć, skąd wyszedł. Mojsey też nie doszedł do prawdziwej ziemi obiecanej. Przekroczył tylko w bród, bagniste jak Wisła pod Wawelem, czerwone morze i osiedlił się na jego brzegu, na obcej ziemi, przeganiając kijem prawowitych jej właścicieli, bo w rodzimym Egipcie było mu wciąż ciasno i był w nim tylko niewolnikiem, a na obcej ziemi – panem. Dlatego nie dbał o Łemkynię, bo chciał zagarnąć jak najwięcej ziemi dla siebie. Skłamał sędziemu, że to jego ziemia, że była mu w testamencie obiecana i stał się nieuczciwie jej właścicielem. Sędzia ów został później ukarany przez Boga głuchotą, by nie słuchał więcej takich kłamstw. A stary Łemko naiwnie czekał. Wygrzewał swe kości na piecu, by się trochę wzmocniły, bo obmyślił sobie, że pójdzie szukać swojej Łemkyni. Myśli te najbardziej nie dawały mu spokoju nocą, gdy księżyc, spokojną swoją poświatą, rozświecził mu do bólu rozum i pamięć. Nie spał też i ciemną nocą, gdy święci zapominali nalać nafty do księżycy. Wtedy z różnych zakamarków izby przychodziły do niego ukradkiem strachy, szamocząc się aż do rana z zasiedziałą na przypiecku tęsknotą, która od dawna czuła się legalnym domownikiem w tej izbie i już od młodości nie zносиła strachów. Drzemał tylko

krótko, beznadziejnie oczekując na jakiś sen z nadzieją. Sen jednak nie przychodził ni tej, ni innej nocy. Nie przychodził, bo Salomon stał się na starość bardzo skąpy i zamknął wszystkie sny w swoim kuferku w Izraelu i za każdy żądał złota albo srebra, albo chociaż garnca ziarna, a on nie miał mu czym płacić, bo nie był już gazdą na swojej ojcowiznie. Prosił więc życzliwą mu coraz bardziej ziemię, gdy wychodziła z chaty, bo spojrzała na drogę, czy nie widać na niej przypadkiem jego starej Łemkyni? A drogą jechał tylko na podskakującym na kamieniach, skrzypiącym wozie, stary świat w podartych łachmanach, pykający aromatyczną fajkę i poganiający spokojnie swoje powolne woły. Jechał, jakby nic go nie obchodziło. Z ciekawością spoglądał tylko na stojącą na progu ziemię i zastanawiał się, gdzie też ona taka strojna się wybiera? Na wesele? Czy na chrzciny? A może na zabawę do karczmy? Dziwił się, że chociaż już niemłoda, to wciąż wygląda jak urodziwa panna. Nie mógł pojąć jak to się dzieje, że on – świat – się starzeje, a ona – ziemia – nie? Jej myśli były inne. Stała na progu, błyszczała urodą i cieszyła się słońcem i nigdzie się nie wybierała, bo ziemia nie może ani na chwilę oderwać się od swojej ziemi. Zastanawiała się, gdzie tej wiosny posadzi kwiatki, gdzie kartofle i gdzie posieje zboże. Nie odrywając się od swoich myśli, z lubością wdychała dochodzący do niej z daleka aromat fajki, który, mimo swojej ulotności, nie nadszedł za wozem starego świata. Włókł się za nim z tyłu albo gubił się i błądził po bocznych drogach i wygonach wśród chałup. Smakiem przypominając pachnącą przyprawami zupę, gotującą się, w podobnym do sowy, żeliwnym baniaku z małymi uszkami, całkiem głuchymi na niecierpliwie czekający na obiad głód, bo on – baniak – nie czekając na innych, najadł się pierwszy jeszcze surowego wkładu i nie śpiesząc się, spokojnie gotował go we własnym, pękatym brzuchu, rozsiadłszy się rozkosznie na żelaznym, kowalskiej roboty, trójnogu denarka, śmiejąc się nieustannie bulgocącym

śmiechem od łoskotania go po stopach przez bukowe płomienie. Siedział tak syty w cieniu pod zaciągającą się dymem z osmolonej fajki, grubą i nieforemną kapą, w wielkiej, białej chuście na głowie, przytuloną szerokimi plecami do pieca, bo wciąż dukał jej reumatyzm i ciągle musiała ogrzewać swe kości, nie odchodząc ani na chwilę od ciepłego pieca. Cały aromat tej majowej zupy, tryskającej gorącym humorem, wdzierał się nielegalnie przez podziurawione kołcami gwiazd, suszące się na wolnym powietrzu z zimowej wilgoci wielkie sklepienie nieba, aż z góry słychać było głośnie mlaskanie świętych i mrukliwe upominanie wszystkich przez św. Piotra, że obowiązują ich wieczne posty. Rozżalało to świętych do bólu i z tęsknoty za ziemią i majową zupą, pięknie omaszczone skwarkami z chrabąszczy, popłakiwali rzewnymi łzami ciepłych deszczów, po których z ziemi wyrastały miliony kolorowych rąk, wznoszących się radośnie do góry, by odnowić, zerwany z niebem kontakt, po przykryciu ich na długie miesiące przez złą zimę, białą płachtą chłodnego śniegu, z krótkimi, trudnymi do zawiązania końcami dnia. Dlatego pozostawały zawsze na swoim miejscu, bo zima nie potrafiła ich nigdzie wynieść w swojej płachcie. Bojąc się w końcu, że przyjedzie na niebieskim skowronku od dawna zapowiadany św. Jerzy, z żółtą tarczą słońca na ramieniu i rozżarzonymi strzałami w kołpaku, i podziurawi ją jak sito, uciekała czym prędzej na północ, bo tam przypowieść nie zapowiadała św. Jerzego. Wtedy wszystkie miesiące: i zimowe, i wiosenne, i letnie, i jesienne, i wszystkie dni z kalendarza juliańskiego i gregoriańskiego szły na majówkę, by melodyjnymi pieśniami podziękować Bogu za poranny śpiew ptaków i wieczorny śpiew słowików, i za wiosenną ziemię, odzianą w piękną, zgrzebną sukienkę z zielonych traw, przystrojoną barwnymi haftami kwiatów w orientalnych aspektach. W takiej scenerii majowego dnia przyszedł na świat Nikifor i oczy jego przepełniły się majowymi obrazkami, i do końca ży-

cia widział już tylko obrazki, układające się w przeróżne kolorowe melodie śpiewających ptaków i tańczących w powietrzu, do muzyki wiatru, białych płatków wiosennego, ciepłego – śniegu, spadających z kłębiastych chmur kwitnących jabłoni.

W łemkowskim niebie

O świcie takiego majowego dnia, gdy wszyscy w niebie jeszcze spali, On, Wsewyszni Hospod Łemkowyny, władający, w ramach łemkowskiego separatyzmu, sporym kawałkiem nieba nad zachodnimi Karpatami, od Przełęczu Łupkowskiej aż po Białą Wodę pod Szczawnicą – był już na nogach. Wstawał wcześnie, bo jego sąsiad, Najjaśniejszy Pan Polski, który od sześciuset lat lubił zachodzić, nieproszony, na terytorium łemkowskiego nieba i ukradkiem polował tam ze swoją sforą Psów Pańskich na łemkowską zwierzynę płową, czyniąc Wsewyszniemu wielkie, w jego lasach, szkody. Odchodził dopiero na wołanie Wsewyszniho: – Idy zwittela Lachu (Idź stąd Lachu). Trzeba tu wyjaśnić, że były to czasy, kiedy w niebie nie było jeszcze Unii Europejskiej i niebo przypominało Kaukaz, i było podzielone na różne narodowe terytoria i religijne rezerваты, często zachodzące na siebie. Do tej samej nieraz ziemi rościli sobie suwerenne prawa i Najwyższy Pan Polski, i Bóg Żydów, i Wsewyszni Ukraińców, i Wsewyszni ukraińskich Łemków. Nic więc dziwnego, że traktowali się czasem bez pardonu i tolerancji. Po obejściu całej Łemkowyny, co nie zabierało na ogół Wsewyszniemu wiele czasu, najwyżej godzinę, nieco dłużej zabawiał co ranka u Boga Żydów, który już o świcie oczekiwał na niego na progu swojej karczmy z małym kieliszeczkiem kropki i zapraszał Go uprzejmymi ukłonami do środka. Przy kieliszeczku kropki dowiadywał się o wszystkim, co wydarzyło się w innych niebach. Zawsze, jak prawdziwy Łem-

ko, rozpoczynał poranek od kropki, by dzień był wieczny i nigdy się nie kończył. Kropka (mały kieliszeczek eteru, uważanego na Łemkowynie za eliksir zdrowia) była podstawową myślą, kano-nem filozofii łemkowskiej i zawsze należało stawiać ją – kropkę – na początku, a nie na końcu dnia, by wszystko na Łemkowynie było wieczne, by nic się nie kończyło. Kropka na końcu dnia jest grzechem wobec wieczności. Nikt nie ma prawa stawiać kropki nad wiecznością. Nikt nie ma prawa zabijać wieczności kropką. Po wyjściu z karczmy podszedł Wsewysznij do bukowych wrót, by obudzić św. Petra. Zastał go jak zwykle śpiącego na ławie, z dużym pękiem kluczy pod głową, przykrytego mocno już spłowiałą rybacką siecią. Przez małą chwilę zastanawiał się, jak go obudzić, by mu się zdawało, że ryba bierze, bo tylko na takie złudzenia Petro, znany w niebie śpioch, żartobliwie nazywany przez świętych ławnikiem od ciągłego wylegiwania się na łemkowskiej ławie, budził się od razu. Z natury spał długo, by nie słyszeć już więcej porannego piania kogutów, bo zdawało mu się, że koguty rozmiękczały moc jego charakteru. Wstawał dopiero po wschodzie słońca, gdy koguty przestały już pisać i zaczynały się hałaśliwe krzyki aniołów, które – po wypiciu na śniadanie szklaneczki ciepłej ambrozji, przed odlotami do swoich codziennych zajęć na ziemi, rozpoczynały zawsze w pobliżu wrót, hałaśliwie rozgrzewać skrzydła, nie zważając w ogóle na śpiącego starego Petra. On jednak wcale na to nie narzekał. Po prostu nic nie mówił. Najwyraźniej mu to nie przeszkadzało. Mógł spać nawet na strzelającej armacie. Rano był zawsze wyspany, bo usypiały go mocne opary bimbru, pędzonego ukradkiem każdej nocy nieopodal wrót, przez Noja (Noego), który ukrył tam swoją bimbrownię przed niebiańskimi służbami porządkowymi, by łatwo mógł się wytłumaczyć, że zapach wdziera się do nieba przez rozeschnięte wrota z Polski albo Ukrainy. Dlatego Petro zaniedbał się w łowieniu ryb, które bez strachu, ogromnymi ławicami kąpały się do

księżycu, bo wieczorami woda w niebiańskim jeziorze Nazaret była najcieplejsza. Gdy Petro otworzył już swe oczy i zerwał się z ławy, usłyszał, nieco spóźniony, spokojny głos Wsewysnioho. – Wstań Petre! – A szto maju robyty? – zapytał trochę zmieszany po obudzeniu się Petro, przecierając palcami swe niebieskie oczy. – Pohladaj mi Kyryła i Metodoho (Poszukaj mi Cyryła i Metodego). Petro od razu domyślił się, o co chodzi. Oznaczało to, że lada chwila ma się narodzić jakiś Łemko i trzeba go od razu wpisać do niebiańskiej księgi metrykalnej. – Pohladaj mi tiż Mykołaja (Poszukaj mi też (św.) Mikołaja). Tre mi sztos dla chłopca z Powroznyka (Trzeba mi czegoś dla chłopca z Powroźnika), dopowiedział Petrowi Wsewysznij, bo według starego łemkowskiego obyczaju, bardzo przez Wsewysnioho poważanego i także według odwiecznego prawa niebiańskiego, każde nowo narodzone dziecko na Łemkowynie musiało otrzymać od Niego, Wsewysnioho Hospoda, jakiś dar i dar ten miało później, przez całe życie pomnażać, i jak owo ziarno wysiewać i oddawać Wsewysniomu dziesięcinę z każdego zebranego plonu, i według wielkości tych dziesięcin był przez Wsewysnioho chwalony i obdarzany łaskami i przywilejami, bo na tych dziesięcinach opierała się cała niebiańska ekonomia. I nawet do tej pory, jak mi wiadomo, się opiera. Wiem o tym od starego Łemka, Fedora (Teodora) z Bartnego, który czasem wchodzi na najwyższego smreka (smreka) i zagląda do nieba, i gawędzi ze świętymi. Wolno mu tak, bo jest łemkowskim apostołem. Sam mówi, że jest. Jeżeliby mu wierzyć, a wierzyć trzeba, to teraz ekonomia w niebie ma się nieco gorzej, bo ludzie na Łemkowynie zapominają o należnej niebu dziesięcinnej dani od bożych darów. Roztrzásając ten problem, Fedor, wciąż ten sam z Bartnego, który – jak wiemy – sam się wyświęcił na łemkowskiego apostoła, poucza, że w terażniejszym wszechświecie coraz bardziej rozchodzą się ze sobą dwa podstawowe prawa ekonomiczne, niebiańskie i łemkowskie. Całkiem podob-

nie jak było do niedawna z ekonomią socjalistyczną i kapitalistyczną. Różnica między nimi polega na tym, że pierwsze, niebiańskie prawo – mówi, że – dar boży powinien robić pieniądź, a drugie, łemkowskie twierdzi, z całą swoją zarozumiałością, że to – pieniądź robi pieniądź. Jest to prawo grzeszne, bo sugeruje wprost, że można nie mieć daru bożego i robić pieniądze. Stąd szerzą się na Łemkowynie przestępstwa i korupcja, a co najgorsze, ludzie płacą nieobowiązkową, bo nie ma tego w prawach bożych, byle jaką, co łaska, jałmużnę w groszu, bo grosza mają więcej, którą w niebie wyrzucają na śmietnik, bo nie uznają w niebie zasady, że pecunia non olet (że grosz nie śmierdzi). I ten właśnie gorszy grosz, którego do nieba wpływa dużo i którego w niebie nie chcą, łamie niebiańską ekonomię, a świętym – coraz bardziej – zagląda w oczy bieda. Lepiej się mają tylko ci święci, którzy są na Łemkowynie, na ikonach. Tych przynajmniej za darmo ogrzewają w cerkwiach świecami i karmią wonnymi dymami kadzideł. Jest jednak nadzieja, że wszystko się poprawi po odbudowaniu w Kijowie dziesięcinnej cerkwi nad złotymi wrotami. Może znowu, przynajmniej na Ukrainie, wszyscy będą płacić niebu dziesięcinę, bo Wsewysznij dał im dużo darów, za które od dawna, są Mu dłużni.

Co się dalej tyczy Mykołaja, Wsewysznij nie wiedział, że Mykołaj – wieczorem włożył do ogromnego wora, w którym, w swoje imieniny, roznosił dzieciom podarki po ziemi. Przez cały więc rok, aż do grudnia, wór był pusty. Toteż Mykołaj używał go jako swojej pościeli. Najwidoczniej zauważył to w Alpach u Szwajcarów. Włożył więc wieczorem do wora, bo i cieplej mu tak było i spał spokojnie, bo komary go w nocy nie kąsały ani muchy nad ranem nie dokuczały.

Całkiem obudzony już Petro podrapał się po łysej głowie, podniósł z ziemi swoją długą łaskę palmową, którą dawniej służyła mu do odpychania rybackiej łodzi na jeziorze Nazaret,

a później podpierał się nią, gdy szedł do Rzymu i opędział po drodze od rabusiów, albo polował nią, gdy zgłodniał w drodze. Tak bardzo przywiązał się do tej laski, że zabrał ją ze sobą do nieba. Mykołaj jeszcze spał w swym worze pod kopką siana, którą św. Jossyf zebrał dla swojego osiołka na zimę. Poszturchany trochę przez Petra laską, wylazł w końcu jak borsuk z wora ze słowami: – Szto chcesz Petre ? (Czego chcesz Piotrze?). – Wsewysznij tia hładat (Najwyższy cię szuka). – Ne mam nycz (Nie mam nic) – odpalił od razu Mykołaj. – Powicz to sam Wsewyszniomu (Powiedz to sam Najwyższemu). Wyglądało na to, że Mykołaj był na skraju bankructwa. Na ziemi, w nadchodzącym XX w., który już leżał w kołysce, o czym wcześniej wspominaliśmy, miały być dwie wielkie wojny. Zaczęło więc rodzić się więcej niż zazwyczaj dzieci, a zwłaszcza chłopców, to i urodzinowe dary szły jak woda. Do tego jeszcze Noj, który w ten sam czas zmagął się heroicznie z nawiedzającym go, tym razem urojonym potopem, bo zawsze panicznie bał się drugiego potopu, też się przyczynił niemało do Mykołajowej biedy. Często odwiedzał Mykołaja i zawsze wychodził od niego z wypchanymi kieszeniami, by mieć za co wypić jakąś łemkowską tuczę (burzę) w małym sklepiku w Bartnem, by się nie rozlewała potopem po Łemkowynie. Wszystkie bowiem apokaliptyczne przypowieści wskazywały już nie Armenię, lecz Łemkowynę jako miejsce drugiego potopu. I w Bartnem miał się on zacząć. W Bartnem miał Noj dobrego kolegę, Fedora, a może Hnata? Chyba jednak Fedora, którego już znamy i który też dał się nastraszyć Nojowi drugim potopem i uparcie ciosał dla niego nową krypę z miejscowych (bortniańskich) smereków (smreków), choć krypa była już tak naprawdę Nojowi niepotrzebna, ale niech by ktoś spróbował to wytłumaczyć upartemu Fedorowi, który dla krypy odkładał na bok i swoje, piękne pióro z ogona puchacza, którym się bawił na lekkim wietrze, wiejącym zawsze z horbiw (wierchów) na Łemkowynie, i pozostawiał leżące głu-

cho melodyjne, jak pastusze piszczałki swoje pędzle, a to pióro i te pędzle otrzymał w darze od Wsewyszniho. Problem był w tym, że obu, i jednemu, i drugiemu, Nojowi i Fedorowi, potop mylił się z suszą. Toteż raz wypijali zawczasu wszystkie, legalne i nielegalne, w różnych kolorach, bortniańskie kataklizmy, by nie było potopu, a tuż po kropce, szmuglowanej od wieków ze Słowacji, którą to kropką zawsze kończyli, by nad potopem postawić kropkę, nawiedzała ich znowu, urojona, wielka susza i jak ci Beduini wędrowali po Bartnem, niby ogromnej, suchej pustyni, zapadając się po pas w piasku, by znaleźć jakąś oazę, przy której można by ugasić pragnienie. A tymczasem, zwierzynę, którą powinni byli łowić do krypy, łapali w sidła kłusownicy. Im pozostawały tylko drobne płazy, które obaj łowili gołymi rękami na czworakach. Trzeba by tu jeszcze dodać, że Fedor miał dwóch wielce utalentowanych pomocników w swoim ciesielstwie, Andrija i Stefana. Pracowali u Fedora tylko za soki ze smreków. Wszystkie zresztą soki im smakowały, nawet z tarniny. Obaj byli legalnymi synami Mykoły i Anielki, z czasów gdy Mykoła (nie był święty dlatego Mykoła, a nie Mykołaj), zanim trafił do nieba, uprawiał swoją ziemię w Hłomczy i był patriarchą tamtejszej cerkwi, chociaż teologowie jeszcze tego nie odkryli.

Zeszliśmy na chwilę z nieba na ziemię, „szczo b nebo z zemlom w odno złuczty” (by niebo z ziemią w jedno złączyć) – jak w popularnej na Łemkowynie kolędzie. Wracamy więc do nieba. Sprawa nie miała się dobrze, bo wraz z Mykołajem, bankructwo zagładało już w oczy i Wsewyszniomu. Wtedy to Mykołaj przypomniał sobie, jak to Noj mu opowiadał, to co słyszał od Fedora w Bartnem, że Sypko (Osytko), łemkowski opryszek (zbójnik), ukradł kiedyś Wsewyszniomu kawałek majowej duhi (tęczy) i Fedor widział to na własne oczy, jak schował ją w Bartnem w cerkiewnej bani, tylko nie pamiętał już, w której. I Wsewyszni bardzo się tym ucieszył, bo taki dar dla chłopca ogromnie

mu się spodobał, gdyż potrzebował na Łemkowynie młodszego malarza duhi. Stary miał już słaby wzrok i myliły mu się już kolory, nie dostrzegał już za bardzo ani niebieskiego, ani żółtego. Mówiąc dokładniej, był niebiesko-żółtym daltonistą. Toteż Wsewyszniej natychmiast posłał po Sypka, który już od dawna był w niebie. Sam przyszedł, bo na ziemi grożono mu ciągle kryminałem. Sypko od razu przypomniał sobie tę tęczę i gdzie ją schował. Poszli więc z Mykołajem, bo takie było życzenie Wsewysznioho, by odnaleźli tę tęczę i później, leśnymi ścieżkami, które Sypko znał najlepiej, zanieśli ją chłopcu do Powroźnika.

A w Powroźniku, o świcie, noc kłopotą się, jak zawsze, z obudzeniem dnia. Za nic nie chciał wstawać, wyrывał jej z rąk pierzynę i naciągał ją sobie aż na głowę. Ta znowu ściągała ją z niego z powrotem, bo to była jej pierzyna. Szarpała się tak z dniem, bo za chwilę miała się wybrać, z pierzyną, w daleką drogę do Ameryki, by zarobić trochę dolarów. Na Łemkowynie noc miała się biednie, bo i Łemkowyna była biedna, żyła więc tylko z wynajmowania dniu pierzyny, który miał się trochę lepiej, a na przednówku, gdy Łemkowie jedli lebiodę, ona, noc, żywiła się tylko komarami, jak św. Jan Chrzciciel szarańczą. Nic więc dziwnego, że często, z utęsknieniem wspominała dawne dobre czasy, gdy w lasach pełno było opryszków, którzy płacili jej całkiem dobrze za osłanianie ich, by byli nocą niewidoczni, a najlepiej wspominała Sypka. Nic nie dostawała tylko od ditkiw (diabłów), które pasożytniczo wykorzystywały ją ukradkiem, by czaić się nocą przy ścieżkach i drogach i straszyć podróżnych, lękać w snach dzieci, durkać (stukać) w ściany, w stajniach i płoszyć bydło, i nie dać nikomu wyjść w nocy na dwór, a o świcie, gdy poczynwały pisać koguty, chyłkiem uciekały do piekła, jak zwyczajne złodziejaszki, nie dając nocy ni grosza. Dawniej nie było im tak dobrze, bo Sypko, jak tylko poczuł ich zapach, a raczej smród, bo bardzo śmierdziały dzikim bzem, wyciągał każdego za rogi

z różnych zakamarków i topił je w bagnach, aż bagno bulgotało i jeszcze dziś strach chodzić koło bagien, bo tyle w nich diabłów. Dlatego noc lubiła Sypka. W końcu dzień z trudem wstał i mamrocząc, jak zawsze, coś pod nosem, poszedł budzić słońce. Ono z kolei poczęło budzić wszystkie hazdyni (gaździny), łoskocząc je swoimi promieniami po twarzy, bo bardzo lubiło rankiem ciepłe mleko z pianką, prosto ze skopca. W ten sam sposób budziło też pastuchów. Rozbudzony dzień robił już swoje, podlewał chłodną rosą trawy i zioła na łąkach i pastwiskach, by lepiej smakowały krowom i owcom, pukał do uli, by pszczoły wstawały, męł mękę na żarnach, na czyr (mączną kaszkę) dla dzieci, by nie szły głodne do szkoły, a potem, jak zawsze, z płachtą pod ręką i sierpem na ramieniu, i motyką w ręce, poszedł ścieżkami na rozłożone po zboczach pagórków pola. A w małej, drewnianej, krytej słomą łemkowskiej chyży Agnielina Szkwarło, do której bociany przynosiły wszystkie dzieci, a ona je roznosiła po wsi, bo lepiej od bocianów wiedziała, komu potrzebne jest małe dziecko, podała Eudokii Drowniak małego chłopca. – Majesz syna – powiedziała. – A jak maju ho zwaty (jak mam go nazywać)? – zapytała Eudokia. – Kłycz ho Epifan (Nazywaj go Epifanem) – odpowiedziała Agnielina. Było to 21 maja 1895 roku. Eudokia ucałowała dziecko, dała mu piersi, owinęła w skrawek zgrzebnego płótna i ułożyła do snu. Sama podeszła do obrazu Bożoji Materi, ukośnie zawieszonego na ścianie, jak to było w modzie na Łemkowynie, i wyjęła zza jego pleców grudkę pszczelego wosku, którą tam wcześniej schowała i chuchając na nią, rozpląszczyła ją w dłoniach, położyła na nim kawałek konopnego sznurka i ulepiła z niej nieforemną świeczkę, zaświeciła ją od rozżarzonego węgielka, wygrzebanego z popiołu w piecu, gdzie wraz z innymi czekał na rozpalenie od wieczora, bo zapalki były drogie i, już płonąca, postawiła na kapie pieca.

Świeczka płonęła migotliwym żółtym płomieniem, topiła swój воск i stawiała się coraz bardziej nieforemna, a migający jej płomień jakby ożywił wszystkie obrazy na ścianach, których w każdej łemkowskiej chyży było zawsze dużo, bo każdy miał inną robotę. W tym migotliwym świetle święci zaczęli, jeden za drugim, poruszać się w obrazach, jakby byli żywi. Po chwili było ich już pełno w izbie. Przyglądali się chłopcu. Rozmawiali ze sobą. Wyglądali jak ludzie. Już nie tacy poważni i skupieni w sobie jak na obrazach. Trwało to tak długo, dopóki świeczka nie skończyła swojej modlitwy, a gdy skończyła, zgasła, bo wypalił się do końca jej zgrzebny knot. Dopiero wtedy każdy ze świętych powrócił do swojego obrazu i robił dalej swoje. Św. Mykołaj dbał o dobytek. Matka Boska z drabiną i nepałymoju kupynaju (gorejącym krzakiem) pilnowała przed pożarem chałupy i zabudowań gospodarskich. Św. Józef z osiołkiem i bydłatką, i jasełkami pełnymi siana, hodował zwierzęta. Matka Boska z Dzieciątkiem troszczyła się o dzieci. Archanioł Michał stróżował dniem i nocą.

Wreszcie przyszli oni, Mykołaj Sypko, jako posłańcy od Wsewysznioho Hospoda, i Fedor z Bartnego, który też poszedł z nimi. Zabrali go ze sobą, bo w gęstych lasach dobrze orientował się w kierunkach świata. Tajemnicą tej jego dobrej orientacji było to, że z każdej strony świata inaczej pachniała mu łemkowska okowita. Nie zbłądziłby nawet na Wielkim Oceanie ani na Saharze – pustyni, gdyby ten ocean albo ta pustynia były na Łemkowynie. Chłopca odnaleźli w wyścielonej słomą, drewnianej kołysce i Mykołaj włożył mu pod zagłówek kawałek duhi jako dar od Wsewysznioho. Sypko podarował mu od siebie swoją torbę na pieniądze, którą nosił, gdy był opryskiem i później poszedł z nią do nieba, z całym swoim skarbem, który oddał u wrót Petrowi, tłumacząc sobie, że to na budowę nowej łemkowskiej cerkwi w niebie. Petro dar przyjął, a pustą torbę zwrócił Sypkowi,

bo jej nie chciał. Obawiał się, że jeżeli będzie miał torbę Sypka, to święci będą sobie z niego pokpiwali, że jest rybackim opryszkiem. Oznaczałoby to, że jest po prostu rybackim kłusownikiem. Musiałby, i to na pewno daremnie, pokazywać wszystkim swoją kartę rybacką, którą dostał jeszcze od króla Salomona, z jego królewskimi pieczęciami. Petro zawsze ją miał przy sobie, bo nigdy nie przestał być rybakiem. Wszyscy w niebie wiedzieli, że Petro ma duże poczucie humoru i lubi jak sobie z niego pokpiwają, chociaż czasem mu to trochę doskwierało. Jako ostatni podszedł do kołyski Fedor i dał chłopcu pędzelek z końskiej sierści, bo dobry, łemkowski zwyczaj nakazywał, że z noworodkiem trzeba się czymś przywitać, a niczego innego przy sobie nie miał.

W drodze powrotnej z Powroźnika, Sypko kazał Mykołajowi i Fedorowi poczekać chwilę koło kapliczki, a sam poszedł do cerkwi w Krynyci Seli (w Krynicy Wsi) i ukradł tam metrykę chłopca, ochrzczonego już imieniem Epifan, i schował ją za ikonostasem, by nikt nie znał jego prawdziwego imienia ani nazwiska, by nie wzięli go na wojnę, jak dorośnie. Gdyby go wzięli, to brakłoby Wsewyszniomu malarza tęczy na Łemkowynie. Dlatego nikt długo tej metryki nie znalazł, bo Sypko, jako opryszek, znał się na schowkach. Poszczyściło się dopiero Pawłowi Stefaniwskiemu z Bielanki, któremu Sypko dopiero niedawno zdradził swoją tajemnicę za flaszeczkę kropki, ale było to trochę za późno, bo wszyscy nadali już chłopcu nowe imię Nykyfor, bez nazwiska, i z tym nowym imieniem, bez nazwiska, wyrósł, a dlatego, że nie służył w wojsku, nazywano go całe życie niedołągą. Było to, jak już wiemy, winą opryszka Sypka. Podarowaną mu przez Mykołaja duhę od Wsewysznioho Hospoda całe życie malował od nowa i malował najpiękniej, by nie straciła swoich dźwięcznych kolorów, bo Wsewyszniomu wciąż potrzebna była na Łemkowynie duha. Był więc Nikifor malarzem Wsewysznioho. Dla Niego malował. Dlatego malował trochę inaczej, nie tak

jak dla ludzi, lecz tak jak dla Wsewysznioho i tak jak dla dzieci, bo duhą najbardziej cieszą się dzieci i najradośniej ją witają, a ona gra im na kolorowych strunach swej bandury różne wesołe melodie i śpiewa piosenki, które dzieci lubią najbardziej. Tak też kiedyś grała i śpiewała małemu Nikiforowi i on zapamiętał te wszystkie melodie i piosenki: o pięknych kolorowych domach, o śmiejących się oknach, o dymiących kominach, które, jak te kokoszki po zniesieniu jajka, głośno przechwalały się całemu światu, że dymią, bo w piecu piecze się chleb albo na dynarku gotuje się smaczna stawa i w izbie jest ciepło, o gwarnych, pełnych zawsze ludzi, polach, o wysokich drzewach, na które on nie bardzo potrafił wejść, o oddalonych, za horyzontem, tajemniczych lasach, o pięknych jak pałace stacjach kolejowych, zapraszających w dalekie podróże, o świętych obrazach w cerkwiach i cudzych chałupach i wiele innych jeszcze melodii i piosenek, których, gdy dorósł i stał się malarzem, używał jako kredek i farb do malowania swoich duh. Malował je tak naturalnie, jak tę, którą obdarował go Wsewysznij i którą zawsze miał przy sobie. Nigdy się z nią nie rozstawał.

Rozścielał swoje duhi na łemkowskich, bezludnych już zagonach, zawieszał na drzewach, przyozdabiał nimi domy, ściany i okna, i dachy, układał barwne ikonostasy w cerkwiach i sprzedawał po kawałku na ulicach Krynicy, by każdy miał w domu duhę (albo wesełkę). I w ten sposób spłacał dziesięcinę, którą był winien Wsewyszniomu za to, że dał mu dar malowania duhi albo wesełki.

Zakończenie

Mykołaj i Sypko po wypełnieniu swej misji wrócili do nieba i żyją tam do dziś po dawnemu, a Fedor, gdy brakło na Łemkowynie jego pachnącej ziołami i leśnymi drzewami, i mocnej wieloma procentami muzyki i śpiewów, okowity, całkowicie stracił orientację w kierunkach świata i osiadł w Rzeszowie.

Morał bajki

I powiedział Wsewyszni: – Oto on! Malarz Nikifor – Epifan Drowniak, najskromniejszy ze skromnych, najpokorniejszy z pokornych, najmniej zdolny i najzdolniejszy, nieporadny i mistrzowski, najmniejszy i największy, pogardzany i ważny, ostatni i pierwszy. I wszystkim wam ogłaszam, że jego, Epifana Drowniaka, zwanego Nykyforem albo Nikiforem, uczyniłem królem Łemkowyny. A wy będziecie składali mu hołd, jaki królowi się należy. I osadził go na małym murku w Krynicy jak na królewskim tronie, na tak małym, jak rozległe królestwo.

A Nikifor – odjechał malować w niebiańskim plenerze

Któregoś dnia spakował do drewnianego kuferka swoją epokę i swoje pędzle, i skrawki papieru, i wszedł do pociągu na okazałej jak pałac stacji kolejowej w Krynicy, którą sam sobie na tę podróż z belek tęczy zbudował. Tory ułożył z ołówkowych kredek i poustawiał na nich długi sznur kolorowych, podobnych do domów, wagonów, na kołach z krążków szkolnych akwarelek. Nalał do kotła święconej wody, nasypał do pieca pachnącego ka-

dzidla i pojechał malować w niebiańskim plenerze, bo słyszał, że są tam najpiękniejsze cerkwie i najwspanialsze budowle.

I zakotływały się wagony, i pociąg ruszył w drogę daleką. Pędził wśród wąskich zagonów, porośniętych, dorastającymi już do dojrzałego wieku, burzanami. Nie było na nich widać ani jednego oracza, idącego boso za pługiem, odzianego w białe zgrzebne portki i białą lnianą koszulę, z grzywką opadającą na oczy i długimi włosami do ramion, poganiającego spokojnie swoje woły. Mijał pastwiska, na których pasły się stada dzikich jałowców, porośniętych już dawno nie strzyżoną, włochatą, zieloną wełną. Pasły się samopas, bez pasterzy w postrzępionych czuhach (kaf-tanach), siedzących na zmurszałych pniach i kurzących, dymiące myślami lulki (fajki).

Nigdzie nie widać było też najstarszych synów, którzy nie wyszli, by obejrzyć pola, łąki i pastwiska, których mieli stać się, po ojcach, gazdami. Nie wyszli, bo ojcowie, obarczeni pierworo-dnym grzechem łemkowskiego hazardu, przegrali je w karty z historią, a ona, historia, oddała je, za długą, w dzierżawę przyrodzie i przyroda już będzie na nich, po wieczne czasy, gazdowała. – A synowie, za grzechy ojców, stali się wygnańcami, bez ziemi i poszli na obce ziemie, by zapomnieć swoje, odziedziczone po ojcach, pierworo-dne grzechy i stracili wszystko, i swoje grzechy, i swoją ziemię. Nie było ich więc na polach, by pożegnać Nikifora.

Żegnały go tylko, klaskając w swe kamienne dłonie, łemkowskie potoki. Cicho popłakiwały z bliska, stare, przysadziste, Łemkynie w słomianych chustach, nasuniętych nisko na czoła, ocierające z łez pasiastymi zapaskami swe załzawione czarne oczy, przysłonięte rzęsami pajęczyn. Wstydliwie, jak panienczki, spoglądały, tu i ówdzie, za pociągiem, chowając się za starymi, przydrożnymi lipami, osierocone przez matki, smukłe kapliczki w brudnych, podartych sukienkach. Słyszał, jak z dalekich pa-

górków, w lipowych wiankach na głowach, grały mu tęskną pieśń podróżną, na nadętych, jak banie, trąbitach, łemkowskie cerkwie, po których już tylko pieśń się ostała. A echo niesło dzwonną melodię i jękając się, długo jeszcze powtarzało: – Wicznaja pamiat. – Wicznaja pamiat. – Wicznaja pamiat.

Gdy pociąg pędząc dalej, minął Łemkowynę i skończyła się już pożegnalna parada, i pieśń ostatnia ucichła, Nikifor siedząc samotnie na drewnianej ławce w swoim wagonie, otworzył zebraczą torbę i wyjął z niej zawinięty w skrawek białego lnianego płótna, spory kawałek suchego, razowego żalu i odłamując z niego palcami małe kawałeczki, gryzł je z trudem, w całkowitym milczeniu. Pociąg mknął dalej, i dalej, przez obce ziemie, migając rozmazanymi barwami swych wagonów, ale nikt już nie zwracał na niego uwagi. Nikifor też nie wyglądał przez okno. Siedział cichy i skromny, i żuł swój razowy żal, z grubo mielonego na żarnach orkisz, z twardą skórką powszedniego dnia, o muzykalnym smaku wieczorów i gwarnym zapachu świątecznym, długo pieczonego w nieforemnym, lepionym gliną, łemkowskim piecu. Tak wjechał na przedpola nieba, na rozległe stepy Ukrainy. Śpiący w kurhanach, po ciężkich bitwach, przykryci czerwonymi kitajkami, kozacy, słysząc daleki tętent, przykładali ucho do ziemi, liczyli konie i zgadywali – czy to Lachy, czy Tatarzy? Jeden za drugim wychodzili z kurhanów, a inni z bajraków, bo przysięgali, że bronić będą swojej Ukrainy, swojej świętej, stepowej ziemi tak długo, jak długo będzie istnieć po nich pamięć. I oto nadchodził ich czas. Wszyscy schodzili się na wielki stepowy majdan, porzucali na ziemię swoje czerwone kitajki i tak oczekiwali na swojego hetmana, może nawet na samego Petra Konyszewycza Sahajdacznego. Nie nadjeżdżali jednak tabunem ni Lachy, ni Tatarzy. To jechał swoim pociągiem Nikifor. I kozacy parsknęli śmiechem. Zdjęli czapki i radośnie go witali. To nasz brat Łemko. Jakiż on podobny i do Lacha, i do Tatara. A pociąg

jego piękny jak kobyła sraka. I wszyscy zaczęli się rozchodzić do swoich kurhanów. Nikifor patrzył na ich falujące stepowym wiatrem, kolorowe szarawary i żałował, że nie widział nigdy wcześniej tego obrazu.

Wsewyszniy widząc z góry zbliżający się do wrót niebiańskich pociąg z Nikiforem, bo tam była ostatnia już stacja, kazał aniołom nazbierać trochę, leżących luzem na mlecznej drodze meteorytów i ułożyć z nich obok wrót, nieopodal drewnianej, łemkowskiej cerkwi, mały murek. Nikifor od razu się domyślił, że to miejsce dla niego. Siadł na nim, wyjął swoje farbki i zwilżając w ustach pędzel, zaczął malować. I wciąż maluje.

